

**ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
РИБАЛЬСТВА ТА РИБНИЦТВА В УКРАЇНІ****PROBLEMS OF REGULATORY AND LEGAL SECURITY
OF FISHERIES AND FISHERIES IN UKRAINE**

Ріпенко А.І., д.ю.н., адвокат

Настіна О.І., к.ю.н.,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Білоцерківський національний аграрний університет

Статтю присвячено теоретичним та практичним аспектам правового забезпечення рибальства та рибництва в Україні. Досліджуються проблеми вітчизняного нормативно-правового регулювання галузі рибництва, рибальства. У публікації автори пропонують власне науково обґрунтоване вирішення проблем неналежного законодавчого забезпечення галузі шляхом внесення пропозицій щодо виявлених прогалин та недоліків правових, локальних нормативних та регуляторних актів.

На основі комплексного аналізу теоретичних засад нормативно-правового забезпечення, правозастосовної діяльності органів державної влади та практики діяльності галузевих суб'єктів господарювання, з'ясований чинний стан нормативно-правових актів, виявлені практичні проблеми правозастосування, проаналізувати колізії, прогалини, дефекти та недоліки нормативно-правових, нормативних, локальних актів галузевих установ за змістом і формою та у результаті напрацьовані науково-обґрунтовані пропозиції, рекомендації щодо їх вдосконалення.

Автори звертають увагу, що не зважаючи на значний масив правових норм та законодавчих актів рибна галузь переважно характеризується наявністю великої кількості застарілих підзаконних нормативно-правових актів, що майже не переглядалися із кінця 90-х років минулого сторіччя.

Дослідження резюмує, що проблеми розвитку рибної галузі лежать, зокрема, у площині неналежного правового регулювання і насамперед, слабкої її державної підтримки. У наслідок російської агресії більш ніж вдвічі скоротились загальні вилови у водоймах України, а також в силу воєнних дій обмежено можливості збуту продукції аквакультури та порушено експортно-імпорتنі логістичні ланцюжки. Ці та інші негативні чинники вимагають особливої уваги з боку держави, пакету реанімаційних заходів та швидких технологічних рішень, які допоможуть відновити галузь та вийти на довоєнні показники. Такий стан речей вимагає радикальних рішень та ефективних реформ державного сектору, а обґрунтування шляхів їх вирішення – термінових ґрунтовних наукових розробок.

Публікація містить всебічне дослідження змісту проблем правового забезпечення галузі рибництва та рибальства, надаються концептуальні наукові висновки щодо правових конструкцій вирішення практичних та теоретичних проблем вдосконалення правового регулювання суспільних відносин у напрямку стратегічного розвитку галузі у воєнний та післявоєнний час.

Ключові слова: рибництво, рибальство, аквакультура, марикольтура, нормативно-правове регулювання.

The article is devoted to theoretical and practical aspects of legal support of fishing and fish farming in Ukraine. The problems of domestic regulatory and legal regulation of the field of fish farming and fishing are investigated. In the publication, the authors offer their own scientifically based solution to the problems of inadequate legislative provision of the industry by making proposals regarding the identified gaps and shortcomings of legal, local normative and regulatory acts.

On the basis of a comprehensive analysis of the theoretical foundations of regulatory and legal support, law enforcement activities of state authorities and the practice of activities of industry entities, the current state of regulatory and legal acts was clarified, practical problems of law enforcement were identified, collisions, gaps, defects and shortcomings of regulatory of legal, normative, local acts of industry institutions in terms of content and form, and as a result scientifically based proposals and recommendations for their improvement were developed.

The authors draw attention to the fact that, despite the large array of legal norms and legislative acts, the fishing industry is mainly characterized by the presence of a large number of outdated bylaws, which have hardly been revised since the late 90s of the last century.

The study summarizes that the problems of the development of the fishing industry lie, in particular, in the area of inadequate legal regulation and, first of all, its weak state support. As a result of the Russian aggression, the total catches in the reservoirs of Ukraine have more than halved, and due to the military actions, the possibilities of selling aquaculture products have been limited and the export-import logistics chains have been disrupted. These and other negative factors require special attention from the state, a package of resuscitation measures and quick technological solutions that will help restore the industry and return to pre-war indicators. Such a state of affairs requires radical solutions and effective reforms of the public sector, and the substantiation of the ways of their solution requires urgent thorough scientific developments.

The publication contains a comprehensive study of the content of the problems of legal support of the fish farming and fishing industry, conceptual scientific conclusions are provided regarding the legal constructions of solving practical and theoretical problems of improving the legal regulation of social relations in the direction of the strategic development of the industry in wartime and postwar times.

Key words: fish farming, fishing, aquaculture, mariculture, legal regulation.

Конституція України закладає правові основи регулювання ресурсних правовідносин в Україні у ст. 14 та проголошує власністю Українського народу землю, атмосферне повітря, надра, водні та інші природні ресурси, включаючи водні біоресурси. Надалі ця концепція знаходить свій подальший розвиток у головних профільних Законах України «Про аквакультуру», «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів», «Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них», а також у Земельному та Водному кодексах України, які регламентують питання, пов'язані із земельними та водними правовідносинами у зв'язку з набуттям та здійсненням прав на земельні ділянки та водні об'єкти (їхні частини) переважно для потреб рибництва (аква-

культури). Окремими законодавчими актами регламентуються важливі майнові питання правового регулювання використання гідротехнічних та інших споруд для потреб рибництва. Чинні дефектні нормативні акти у галузі спричиняють «засмічення» правового поля, створюють хибне уявлення про належне державне регулювання за рахунок значного масиву норм, що у свою чергу наражає на небезпеку застосування цих норм регуляторними органами та суб'єктами господарювання та у результаті призводить до негативних правозастосовних наслідків.

Відсутність належної законодавчої бази, успішних національних технологічних рішень, ґрунтовних наукових доробок та комплексних наукових праць щодо вивчення вітчизняного та європейського досвіду піднятої тематики

посилують невирішеність проблеми нормативно-правового регулювання забезпечення рибальства та галузі рибництва в Україні та як науковий напрямок є хаотичним, несистемним та малодослідженим в українській юридичній науці.

У вітчизняній правовій науці проведені окремі дослідження щодо законодавчого забезпечення рибництва, однак спостерігається гостра потреба у поглибленому науковому дослідженні сучасного стану законодавства України, виявлення прогалин та недоліків правового регулювання, вдосконалення нормативного регулювання галузі саме в умовах воєнного стану. Наразі залишаються поодинокими і несистемними наукові розробки щодо комплексного дослідження піднятої проблеми як в земельно-правовій, так і в природоресурсній та аграрній науках.

Так, Шовкун Ю.В. досліджуючи правове регулювання рибництва в Україні у дисертаційному дослідженні пропонує шляхи удосконалення законодавства, яке регулює відносини у сфері рибництва, через внесення змін до чинних нормативних актів, зокрема доповнення Закону України «Про аквакультуру» нормами регулювання щодо підвищення рибогосподарського статусу та впровадження можливих нових форм використання водойм [1, с. 9]

Резюмуючи недоліки адміністративно-правового регулювання рибного господарства Бойко О.В. звертає увагу на системне ігнорування довгий період української незалежності комплексного підходу до формування нормативно-правової бази у цій сфері [2, с.12]. Григор'єва Х. вивчаючи ретроспективу становлення правового регулювання державної підтримки селекції в рибництві аналізує різні періоди розвитку законодавчого забезпечення та принагідно вказує, що удосконалення порядку реалізації державних програм селекції у рибництві має відбуватися у першу чергу через залучення суб'єктів товарної аквакультури до формування плану заходів селекційно-плеємної роботи у рибництві [3, с. 157].

Про дерегуляцію та електронізацію рибного господарства у авторській монографії детально описує Вдовенко Н. М. через призму проблем рибного господарства та констатує, що прикладне значення мають наукові дослідження в контексті продовження курсу на вдосконалення законодавства [4, с. 417].

Продовжуючи аналіз окремих проблем сфери, Величко О.В., досліджуючи стан на особливості функціонування рибогосподарського комплексу, приходять до висновків, що для ефективного розв'язання проблем рибопродуктового підкомплексу необхідно забезпечити структурні, функціональні, енергетичні, сировинні та інвестиційні зміни. Для цього необхідно подолати інноваційну відсталість рибного господарства, а також удосконалити нормативно-законодавчу базу з питань формування і подальшого функціонування інфраструктури ринку риби, інших видів живих ресурсів та харчової продукції, що з них виробляється [5, с. 15].

Узагальнюючи наявні напрацювання у сфері нормативно-правового регулювання забезпечення рибальства та галузі рибництва в Україні, використовуючи кращі здобутки теорії і практики, ми пропонуємо власні комплексні рішення та наукові висновки.

Мета дослідження полягає у тому, щоб на основі комплексного аналізу теоретичних засад нормативно-правового забезпечення, правозастосовної діяльності органів державної влади та суб'єктів господарювання, з'ясувати існуючий стан нормативно-правових актів у галузі рибальства та рибництва, виявити практичні проблеми правозастосування, проаналізувати колізії, прогалини та недоліки нормативно-правових, нормативних, локальних актів галузевих установ за змістом і формою та у результаті напрацювати науково-обгрунтовані пропозиції, рекомендації щодо їх вдосконалення.

Опрацювання обраної теми ґрунтується, насамперед, на всебічному аналізові норм чинного законодавства, комплексному дослідженні положень загальної теорії аграрного, земельного, природоресурсного права та норм чинного законодавства, де з урахуванням новітніх досягнень науки та застосуванню комплексу наукових методів пізнання надаються концептуальні рекомендації щодо вирішення проблем нормативно-правового регулювання забезпечення рибальства та галузі рибництва в Україні.

У цілому сфера рибного господарства безпосередньо регулюється понад 30 законами України. Профільні регуляторні акти, на перший погляд, всеціло забезпечують правове регулювання галузі, де провідну роль у їх продукуванні за увесь час діяльності займає Міністерство екології та природних ресурсів України (наразі Мінекономіки) та Кабінет Міністрів України. За результатами проведеної оцінки регуляторних актів відповідно до методики Rolling Review, з 243 регуляторних актів 19 були виявлені як такі, що мають ознаки незаконних (7,8%), та 87 – є неактуальними (36%), а також є значний масив нормативно-правових актів, які поєднують одночасно ознаки неактуальності й незаконності [6, с. 12].

Довгий час рибна галузь перебувала у занепаді. Суперечливі галузеві закони та нормативно-правові акти 90-х років, постійна зміна керівників профільного центрального органу виконавчої влади, передача функцій з формування державної політики у галузі до різних міністерств лише підсилило негативні наслідки, включаючи тимчасове вимушене невикористання значної частини акваторії Чорного моря у наслідок російської агресії. Наразі небезпека захоплення водних біоресурсів та природних ресурсів у результаті триваючої російсько-української війни посилюють ризики глибокого занепаду рибної галузі в Україні у найближчій перспективі.

Разом з тим варто відмітити, що рибництво (рибальство) нині є повноправною складовою частиною сільськогосподарства України поряд із рослинництвом і тваринництвом та залишаються стратегічно важливими з огляду на продовольчу безпеку країни.

Належність нормативно-правового регулювання забезпечення рибальства та галузі рибництва в Україні у першу чергу має вирішувати світову проблему голоду та проблему продовольчої безпеки України, адже український досвід вказує на те, що система забезпечення продовольчої безпеки є базисом функціонування сталої системи економічної безпеки держави. Світовий же досвід доводить, що продовольча безпека неможлива поза інвестиційно-інноваційного розвитку держави. Погоджуємось з висновком В.В. Носіка, що подолання бідності органічно поєднується з реалізацією Цілей Сталого Розвитку і має передбачати виконання завдань щодо законодавчого забезпечення принципу рівності у доступі до усіх природних ресурсів [7, с. 85]. Тому вважаємо, що важливим є вирішення проблеми правового забезпечення запобігання не лише антропогенному впливу на зміну клімату, але й запровадження упереджувальних у сфері рибальства та рибництва заходів мінімізації негативного екологічного впливу наслідків триваючої російської збройної агресії.

Суттєвий внесок у теорію економічної та продовольчої безпеки державизробив М. Портер, який пояснював феномен того, що Ізраїль, більша частина території якого пустеля, спромігся перетворитися на успішного виробника сільськогосподарської продукції, зокрема і рибної. На його думку, розвиток економіки має зосереджуватися на аналізі конкурентних переваг у першу чергу місцевих умов країни, на основі сегментації ринків, продуктивному застосуванні індикаторів розвитку галузей виробництва, що дозволить вітчизняним підприємствам швидше оновлювати технологію, ніж їх закордонні конкуренти [8, с. 29].

Безперечно, квінтесенція розвитку рибної галузі у комплексі несе у собі соціальний зміст. До прикладу, постановою Кабінету Міністрів України від

11.11.2016 № 780 «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» річні набори продуктів харчування (кг) диференційовані у розрізі вікових груп. Привертають увагу невисокі стандарти для споживання риби та рибопродуктів для працездатного населення: риба, морепродукти, оселедці, рибні продукти – 13 кг сукупно на рік; для осіб, які втратили працездатність: риба, морепродукти, оселедці, рибні продукти – 11,5 кг сукупно на рік; для дітей до 6 років – 12,8 кг, від 6 років – 21,9 кг на одну особу [9]. Щодо власного вилову риби, то з ряду об'єктивних і суб'єктивних причин в останні 20 років він постійно знижувався. Так, за даними Асоціації українських імпортерів риби і морепродуктів, у 1997 р. було добуто 420 000 т риби (42 000 т – внутрішні водойми, 30 000 т – морська економічна зона України, 346 000 т – у морських економічних зонах інших країн, 1835 т – у відкритому морі), у 2013 р. – 225 000 т, у 2014–2017 рр. – 90 000 т. [10].

Більш того, в Україні на даний час обсяги випуску основних видів продукції з риби та інших водних живих ресурсів істотно зменшилися, значення рибного господарства у продовольчому забезпеченні держави знизилася [11, с. 110]. На наше переконання показники споживання риби та рибопродуктів є одним з важливих індикаторів оцінювання стану продовольчої безпеки України.

Так, на найвищому законодавчому рівні визнають актуальність питань адаптації галузі до зміни клімату. Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року констатує: на рибне господарство впливають ряд факторів, пов'язаних із зміною клімату, зокрема підвищення температури води у водних об'єктах, зміна обсягів опадів та водного стоку, висихання невеликих водних об'єктів, поширення паразитів та, як наслідок, – зміна видового складу риби та інших водних біоресурсів [12]. Саме тому слід очікувати не тільки на зменшення популяцій водних біоресурсів у водних об'єктах, а також на появу нетипових теплолюбних.

Відзначають, що найбільш актуальною проблемою з позиції забезпечення продовольчої безпеки в Україні залишається проблема сталого розвитку сучасної підгалузі рибного господарства – аквакультури, штучного вирощування риби й живих водних організмів (гідробіонтів) у водоймах або на спеціально створених морських плантаціях [13, с. 162].

Характерно, що виробництво продовольчої рибної продукції здійснюється переважно з імпортованої мороженої риби (або філе): оселедця, скумбрії, сардини, кільки, шпрот, вітчизняний асортимент включає: рибу сушену, в'ялену чи копчену (морська: бичок, тюлька, хамса та шпрот; прісноводна: ляц, плітка, плоскирка та ін.). При цьому вітчизняна риба на споживчому ринку України здебільшого користується попитом у свіжому або свіжомороженому вигляді (без переробки). Тобто позитивний тренд підвищення споживання риби та рибопродукції (555 тис. тон, або 12,9 кг на душу населення у 2019 р. проти 497 тис. тон, або 11,8 кг у 2018 р.) забезпечується переважно імпортом, а не власним виловом та переробкою, що при незначних обсягах експорту свідчить про недостатню реалізованість національного водного біоресурсного потенціалу. У зв'язку з цим, вважаємо, що актуальним наразі є міжгалузевий комплекс заходів, які передбачатимуть імплементацію у галузеве виробництво світових сучасних досягнень науки та техніки, підвищення ефективності використання сировинних запасів, активне відтворення й охорону рибних запасів, а також розширення асортименту рибної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках. Ці та інші дії поступову вплинуть на структурну перебудову рибного господарства, на поступове досягнення високих показників.

Міжнародний досвід вказує на те, що морський вилов риби досяг своєї межі, тому подальше зростання вироб-

ництва риби та рибної продукції буде здійснюватися із залученням прісних водойм, на що вказує досвід ряду провідних держав світу [14, с. 64]. Видається, що на користь цьому слугує також пропозиція диверсифікації рибного господарства у напрямку виділення галузі аквакультури, яка довела свою життєздатність та перспективність з точки зору участі у забезпеченні продовольчої безпеки нашої держави. Як справедливо відзначають, що за природно-географічним і кліматичним розмаїттям та ресурсними умовами рибогосподарський комплекс України має значний нереалізований потенціал у вирішенні проблеми продовольчої самодостатності, здорового і безпечного харчування свого населення [15, с. 16].

Відзначимо, що у наукових колах вже певний час викликає занепокоєння низька увага до проблем рибного господарства з боку держави [16, с. 125-128]. Ці та інші проблеми галузі рибальства та рибництва в Україні варто вирішувати системно та комплексно, у першу чергу через призму вдосконалення нормативно-правового регулювання.

Звернемося до існуючого нормативно-правового регулювання рибальства та галузі рибництва в Україні.

В Україні основними нормативно-правовими актами у сфері рибальства є Закон України від 8 липня 2011 року № 3677-VI «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» [17]. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» законодавство про рибне господарство ґрунтується на нормах Конституції України і складається з цього Закону, інших законодавчих актів, міжнародних договорів України, які застосовуються в Україні в порядку, передбаченому Законом України від 29 червня 2004 року № 1906-VI «Про міжнародні договори України» та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів.

Постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2015 № 895 «Про затвердження Положення про Державне агентство меліорації та рибного господарства України» передбачено, що Держрибагентство реалізовує державну політику у сфері рибного господарства та рибної промисловості, охорони, використання та відтворення водних біоресурсів, регулювання рибальства, меліорації земель та експлуатації державних водогосподарських об'єктів комплексного призначення, міжгосподарських зрошувальних і осушувальних систем [18]. Однак положення не вказує на завдання органу безпосередньо брати участь у забезпеченні продовольчої безпеки країни, зокрема у сфері рибного господарства і, на наше переконання, це є суттєвою прогалиною.

Концепція розвитку рибного господарства України була схвалена ще у 2000 році та визначала стратегічні напрями державної політики в галузі рибного господарства, спрямовані на створення сприятливих умов для стабілізації та нарощування виробництва конкурентоспроможної рибної продукції з метою гарантування продовольчої безпеки країни та задоволення потреб населення в рибопродукції [19]. Концепція Державної цільової економічної програми розвитку рибного господарства на 2012–2016 як стратегічний програмний документ вичерпала свою дію більше 6 років тому, що свідчить про недостатню увагу законодавців та Уряду до питання розвитку галузі рибництва та рибальства [20]. Проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку галузі рибного господарства України на період до 2023 року» (19.03.2019) так і залишився проектом.

Назвемо основні проблеми нормативно-правового забезпечення рибальства (промислового та іншого) та рибництва (аквакультури) в Україні.

По-перше, безпрецедентна тінізація галузі: за різними підрахунками більше 70% вилову водних біоресурсів перебуває у тіні та не обліковується. Окремим загрозливим явищем є «любительський промисел», коли

рибалками-любителями в порушення вимог законодавства виловлюються водні біоресурси понад норму безоплатного вилучення (5 кг) з метою реалізації. У той самий час обсяги любительського вилову взагалі не враховуються при визначенні лімітів та прогнозів та не обліковуються за будь-якими релевантними показниками¹.

По-друге, рибну фактично галузь не торкнулась цифровізація: журнали промислового вилову та інші документи ведуться у паперовій формі та заповнюються самими рибалками та працівниками їх рибоприймальних пунктів, що не виключає численні маніпуляції. На відміну від вимог щодо безпечності харчових продуктів та врозріз із вимогами Європейського союзу щодо відслідковування походження харчових продуктів, зокрема риби та продукції з неї, в рибній галузі не застосовуються вимоги щодо «простежуваності» походження відповідної продукції². За цих обставин держава не отримує з галузі належних податкових надходжень (плата за водні біоресурси за рік – податковий платіж по всій галузі становить близько 0,5 млн доларів США, у той час як податковий потенціал галузі є в десятки разів вищим). Такий стан проблем віддає Україні від перспективи членства у європейському співтоваристві, не забезпечуючи адекватного контролю за так званім ННН – рибальством та не впроваджуючи інші необхідні вимоги щодо безпечності продукції, простежуваності її походження тощо.

По-третє, актуальною правовою проблемою є те, що чинне законодавство з питань аквакультури характеризується в цілому відсутністю адекватних механізмів державного контролю за аквакультурною діяльністю. Практично неможливо зібрати достовірні звітні дані суб'єктів аквакультури, що гальмує цільовий моніторинг та унеможливує проведення стратегічного планування галузі. Посилюють цю проблему також беззмістовність паспортів технологічних рибогосподарських водойм, непракτικότητα у застосуванні реєстру рибогосподарських водних об'єктів, який фактично не вирішує жодних прикладних питань, для яких його було створено.

По-четверте, відсутність належного правового регулювання використання частин водних об'єктів для потреб аквакультури та марикультури послаблює галузь. Крім окремих положень Закону України «Про аквакультуру» [21] окреслені відносини не мають підзаконного нормативно-правового регулювання; відсутній також чіткий і зрозумілий порядок передачі частин водних об'єктів для потреб аквакультури та марикультури³.

По-п'яте, наголошуємо на неврегульованості правової режиму рибозахисних та інших гідротехнічних споруд, необхідних для нормативного врегулювання аквакультурної діяльності відповідних суб'єктів. Фактично, значна частина цих споруд перебуває на балансі окремо створеного державного підприємства та використовується без належних документів та правових підстав.

Відзначимо також, що сьогодні у правовому полі України відсутній дієвий механізм компенсації збитків рибному господарству від проведення робіт на землях водного фонду відповідними суб'єктами, а також не прописаний механізм реалізації функції контролю Держрибагентством за здійсненням таких робіт. Відтак збитки рибному господарству від проведення робіт на землях водного фонду розраховуються лише попередньо в складі проектної документації за методикою «Временная методика оценки

ущерба, наносимого рыбным запасам в результате строительства, реконструкции и расширения предприятий, сооружений и других объектов и проведения различных видов работ на рыбохозяйственных водоемах», затверджено у 1989 році.

Фактичні збитки від незаконного проведення таких робіт Держрибагентством не нараховуються через відсутність відповідних нормативних документів. Ця прогалина створює умови для недоотримання державним бюджетом значних сум та уповільнює розвиток галузі. У переважній більшості галузь рибальства та рибництва в Україні характеризується великою кількістю застарілих нормативно-правових актів, таких як Правила промислового рибальства 1998 року, Правила любительського рибальства 1999 року та інші.⁴ Принагідно вказуємо, що варті окремої уваги проблеми інституційного та кадрового забезпечення галузі, які негативно впливають на сферу. Так, у профільному Міністерстві діяльністю усієї рибної галузі обіймається сектор, який складається з кількох осіб. Також фактично в управлінні Держрибагентства перебуває 40 державних підприємств та установ, більшість яких фактично не функціонує, океанічні траулери, інші одиниці флоту, управління якими є неефективним, зважаючи на різні внутрішні та зовнішні обставини. Управління цими, часом унікальними, вузькопрофільними підприємствами та установами має будуватись на виважених та системних засадах⁵. Після затвердження відповідної стратегії розвитку галузі доречно з акумулювати флот агентства (окрім безпосередньо одиниць флоту, що задіяні в інспекційній діяльності) в одному суб'єкті господарювання, використовуючи всі надходження (фрахтові платежі та ін.) на відновлення флоту рибної промисловості а також придбання (закладення, добудову) нових одиниць флоту, відшукаючи додаткові джерела фінансування для активізації цих заходів.

Практично невирішеною залишається проблема відсутності інформації про наявність, склад та характеристики водних біоресурсів у водоймах, що передаються в оренду для рибогосподарських та інших потреб. У випадку передачі в оренду водойми, що належить до державної власності, невизначеним є видовий та віковий склад водних біоресурсів у відповідній водоймі, адже фактично відбувається безоплатна передача «за мовчазною згодою» цих ресурсів власність та одночасне набуття орендарем водного об'єкта статусу «суб'єкта аквакультури». З урахуванням наведеного, дискусійним залишається питання правового режиму об'єктів риборозведення щодо їх приналежності до об'єктів природних ресурсів та їх визначення як елементів навколишнього природного середовища, а також щодо моменту набуття правового режиму як об'єктів майнових прав, що належить на відповідному правовому титулі суб'єкту риборозведення. Водночас не можна забувати про не обраховані обсяги неконтрольованого, невідомого, тобто, тіншового рибальства.

Резюмуючи викладене відмітимо, що перелік вказаних практичних проблем галузі є наслідком у першу чергу неналежного правового регулювання та дефектів чинних нормативно-правових актів сфери рибальства та рибництва, адже фактично галузь не мала системної державної керованості протягом багатьох років. Передача Держрибагентства від Мінагрополітики до Міндовкілля та навпаки, приєднання до повноважень цього центрального органу виконавчої влади функцій з меліорації земель (без пере-

¹ З цією метою Держрибагентством у травні 2022 року було розроблено проект відповідної постанови Уряду України, якою передбачено механізм оплатного любительського рибальства понад норму безоплатного вилучення на підставі відповідних наукових розрахунків щодо запасів водних біоресурсів, яка мала б надати поштовх для подальшого обліку та регулювання цих відносин.

² Проект відповідного нормативно-правового акту було розроблено фахівцями Держрибагентства у червні 2022 року, проте дотепер не прийнято.

³ За цих обставин проект розпорядження Уряду України «Про передачу в оренду частини територіального моря ...» отримала негативний висновок правової експертизи Міністерства юстиції України.

⁴ Проект оновлених Правил любительського рибальства розроблено Держрибагентством. На даний час проект проходить процедуру відповідних погоджень в центральних органах виконавчої влади.

⁵ Серед таких підприємств функціонує велике аквакультурне господарство ДП «Ірклієвських розплідник рослинних риб», три унікальних державних установ, що здійснюють зариблення рибогосподарських водних об'єктів України, офшорна компанія Fishing company, державні підприємства різного спрямування, частина з яких фактично не функціонує та має борги, та навіть функціонує колективне підприємство, де наразі не визначена частка прав держави.

дачі відповідних майнових комплексів та фінансування), постійна зміна керівників агентства, кон'юнктурні та політичні зміни у міністерствах на тлі відсутності стратегічного бачення розвитку галузі навіть у середньостроковій перспективі призвела до того занепаду, що маємо сьогодні. На довгострокову перспективу є необхідність приведення норм галузі до стандартів Європейського союзу, саме тому поділяємо, зокрема, думку Шабанова Р.І., що лише за умов подальшої імплементації у вітчизняне екологічне законодавство європейських правових стандартів у сфері аквакультури можна буде повною мірою говорити про відповідність вимогам Європейського Союзу щодо використання водних об'єктів для аквакультур без завдання шкоди цим об'єктам і всій екосистемі [13, с. 164].

Також відсутність стратегічного бачення розвитку галузі у короткостроковій перспективі (проект Стратегії розвитку до 2030 було розроблено Держрибгентством та передано на опрацювання міжнародним партнерам, зокрема ФАО лише на початку 2022 року) у кінцевому результаті затримує розвиток галузі. Саме тому, на наше переконання, покрокове та комплексне системне вирішення означених проблем у певній пріоритетності та послідовності, визначеній у проекті Стратегії розвитку галузі та плану заходів до неї, яку слід невідкладно затвердити з урахуванням реалій воєнного стану⁶ та наслідків пост воєнного функціонування галузі, здатне вирішити частину окреслених вище проблем та привести чинне законодавство у відповідність до існуючих реалій. Не менш важливою є управлінська стабільність та послідовність у галузі і лише «командна гра» профільного комітету Верховної Ради України, міністерства, відповідального за формування політики та відповідного центрального органу виконавчої влади комплексно призведуть до початку розбудови галузі у найближчій перспективі.

Вказані проблеми посилюються недостатнім фінансуванням галузевої наукової діяльності і тому актуальними тут вбачають пропозиції забезпечити належне фінансування та розвиток досліджень у сфері рибного господарства, прикладних науково-технічних розробок для визначення наявних обсягів водних біоресурсів, їх видів, необхідних обсягів щорічного вселення водних біоресурсів та їх селекції, встановлення ліміт/прогнозів добування водних біоресурсів, забезпечення раціонального та ефективного використання водних біоресурсів [6]. Поділяємо висновки щодо стану поточної державної політики, адже регулювання рибної галузі України є недостатньо ефективним, створює додаткові регуляторні бар'єри для

⁶ Для цього Держрибгентством у 2022 році було розроблено низку системних пропозицій: запровадження спрощеного порядку оформлення документів для спеціальних товарних рибних господарств, прийняття відповідної постанови Уряду щодо поповнення квот та продажу резерву лімітів з метою збільшення обсягів внутрішнього вилову в реаліях блокування Чорного та Азовського морів, зміцнення внутрішніх запасів риби як продовольчого резерву тощо.

суб'єктів господарювання та призводить до нерівного доступу до спільного обмеженого ресурсу та нерационального використання водних ресурсів і водних біоресурсів. Так, цілком очевидно, що рибна галузь України потребує реформування та оновленого підходу до регулювання даної сфери.

В умовах узгодженого курсу на прискорений вступ України до Європейського Союзу надважливо невідкладно та остаточно узгодити стратегічне бачення розвитку галузі та ухвалити відповідний документ, розробити план відповідних економіко-правових заходів, розробити реанімаційний пакет галузевих нормативних актів, що стане основою для системних, а не хаотичних перетворень у правовому регулюванні, так само й у інституційній та економічній основі галузі.

З урахуванням реалій воєнного часу та необхідності відновлення економіки після завершення війни, необхідно максимально наблизити вітчизняне законодавство з питань рибальства та рибництва у відповідність до вимог Європейського Союзу. Адже розвиток міжнародного та науково-технічного співробітництва у галузі рибництва та рибальства є запорукою тісних та стабільних зовнішньоекономічних зв'язків у рибному господарстві, що має передбачати гармонізацію законодавства України, у тому числі щодо простежуваності походження водних біоресурсів та якості рибної продукції, до європейських норм. За таких умов інвестиційним рушієм зростання рибної галузі України можуть стати різні механізми, у тому числі активне й широке державно-приватне партнерство, залучення зовнішніх та внутрішніх інвестицій у галузь.

Пріоритетними у найближчій перспективі мають стати як приватні, так і державницькі ініціативи, направлені на модернізацію морських рибних портів та флоту, відновлення та меліорацію природних нерестовищ, розвиток аквакультури, створення оптових ринків продукції рибальства й аквакультури, розвиток експорту та імпортозаміщення тощо. У той самий час, регулювання галузі має стимулювати залучення інвестицій, у тому числі зарубіжних, нарощування експортного потенціалу. Водночас, перш за все, мають бути подолані прямі та враховані непрямі наслідки руйнівного впливу російської військової агресії (розмінування водних шляхів, відновлення належної роботи водосховищ тощо). Відродження ефективної діяльності рибопродуктового підкомплексу можливе лише за умови створення правових, організаційно-економічних, інноваційних та технологічних передумов для високоефективного поєднання досягнень науки та виробництва на основі методів і форм, які притаманні сучасній економіці. У результаті застосування енергозберігаючих, екологічно сприятливих і економічно вигідних технологій рибне господарство із збиткового може стати однією з провідних галузей аграрного сектору, що певною мірою забезпечить продовольчу безпеку країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шовкун Ю.В. Правове регулювання рибництва в Україні: автореф. дис. ... канд.юрид.наук : 12.00.06. Київ. Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – Київ, 2016. – 20 с.
2. Бойко О.В. Адміністративно-правове регулювання галузі рибного господарства України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Держ. ВНЗ «Запоріж. нац. ун-т» М-ва освіти і науки України. – Запоріжжя, 2014. – 18 с.
3. Григор'єва Х. Становлення та сучасний стан правового регулювання державної підтримки селекції в рибництві. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2018, №. 6(34), p. 155-159.
4. Вдовенко Н.М. Рибне господарство України в умовах глобалізації економіки: Монографія. Київ : ЦП Компринт, 2016. – 476 с.
5. Величко О. В. Стан та особливості функціонування рибогосподарського підкомплексу. *Вісник Хмельницького Національного аграрного університету*. 2011. Т. 3. № 2. С. 12–16.
6. Зелена книга: Аналіз рибної галузі України URL: https://cdn.regulation.gov.ua/25/f6/76/71/regulation.gov.ua_GB_fish.pdf (дата звернення: 26.08.2022)
7. Носік В.В. Земельне право і законодавство України: системна криза чи зміна парадигми в умовах реалізації Цілей Сталого Розвитку у Україні до 2030 року? *Право України*. 2020. № 5. С. 76–90.
8. Панасюк Б. Я. Государственное регулирование экономики. *Экономика Украины*. 1994. № 1. С. 19–30.
9. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/780-2016-%D0%BF#Text>(дата звернення: 26.08.2022 р.).

10. Огляд рибного ринка України з 2017 р. URL: <https://unifsa.ua/ru/news/news-of-ukraine/review-of-the-fish-market-of-ukraine-for-2017>. (дата звернення: 26.08.2022 р.).
11. Новак Т. С., Панасюк Ю. О. Правове забезпечення здійснення аквакультури в контексті сталого використання водних живих ресурсів. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Вип. 182. Ч. 3. Серія «Право»: збірник наукових праць. – К.: НУБІПУ, 2013. – С. 108-112.
12. Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-D1%80?find=1&text=%D1%80%D0%B8%D0%B1#Text> (дата звернення 26.08.2022 р.).
13. Шабанов Р. І. Правове регулювання оренди водних об'єктів для аквакультур : природоохоронний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Сер. Право. Ужгород: нац. ун-т, юрид. ф-т. – Ужгород : УжНУ, 2017. – Вип. 44 (1). – С. 161–164.
14. Вдовенко Н.М. Державне регулювання розвитку аквакультури в Україні: Монографія. Київ: Кондор-Видавництво, 2013. 464 с.
15. Лук'яненко О.Д. Розвиток рибальства в секторальній структурі економіки ЄС: автореф. дис. ... канд. економ. наук : 08.00.02. Донецький нац. ун-т імені Василя Стуса. – Вінниця, 2021. – 20 с.
16. Правове регулювання рибництва та рибальства в Україні: Монографія. Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ : Вік принт, 2013. 282 с.
17. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів : Закон України від 8 лип. 2011 р. № 3677–VI. *Офіційний вісник України*. – 2011. – № 59. – Ст. 2351.
18. Про затвердження Положення про Державне агентство меліорації та рибного господарства України. Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2015. № 895. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/895-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення 26.08.2022 р.).
19. Концепція розвитку рибного господарства України. Постанова Верховної Ради України від 13.07.2000. № 1885-III. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1885-14#Text> (дата звернення 26.08.2022 р.).
20. Концепція Державної цільової економічної програми розвитку рибного господарства на 2012-2016 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 жовтня 2011 р. № 1003-р. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1003-2011-%D1%80#Text> (дата звернення 26.08.2022 р.)
21. Про аквакультуру: Закон України від 18 вересня 2012 року № 5293- VI. *Офіційний вісник України*. – 2012. – № 79. – Ст. 3193.